

Stirner și „Unicul”

Ion Dongorozi

1923-24

Mai mult ca oricând astăzi (datorită experimentului ce se continuă în Rusia) cuvântul „anarhism“ se amestecă tot mai des în discuțiile noastre zilnice. Pentru cei mai mulți însă, conținutul acestei noțiuni e din cale afară de tulbure; iar confuzia ce se face adesea chiar de către „oamenii culti“, între socialism și anarhism, e din cale afară de regretabilă. O expunere lămurită a doctrinei anarhiste, socotim că ar fi binevenită.

Cum însă între adevărații întemeietori ai anarhismului (Stirner, Proudhon, Bakunin) sunt fundamentale neînțelegeri, cum la anarhiștii de mai târziu (Kropotkin, Réclus, Grave) dăm de un anarhism eclectic, socotim de un real folos să înfățișăm numai anarhismul teoretic și consecvent, al hegelianului Max Stirner.

*

Revoluția din 1848, la Berlin, a fost în cea mai mare parte opera intelectualilor; gazetarii, poeții, dascălii, au jucat un rol însemnat; intelectualii au fost cei cari au dat semnalul, și tot ei au formulat revendicările populare. Grupe, grupe, care dintre care mai radicale se formau; dar dintre toate, una insufla mai multă groază burghezimii: era cercul așa zis al „liberilor“. În cârciuma-cafenea a lui moș Kippel, ne spune Victor Roudine, puteai vedea, aproape în toate serile, un bălan roșcat, de statură potrivită, cu ochi albaștri, cu ochelari de oțel; observator liniștit și puțin cam pedant, un adevărat tip de profesor de liceu. Johann Kaspar Schmidt, după numele cel adevărat, își luă pseudonimul de Max Stirner, din pricina frunții sale puternice, singura-i parte izbitoare, de altminteri.

Până la 1834, să-l lăsăm singur să-și povestească viața:

Eu I. C. Schmidt, de confesiune evanghelică, sunt născut la Bayreuth, oraș aparținând atunci Prusiei, astăzi alipit Bavariei, în ziua de 25, luna octombrie 1806, dintr-un tată fabricant de flaute, care muri la puține zile după nașterea mea ; mamă-mea se căsătorii cu spițerul Ballerstedt și se mută din motive diferite la Kulm, oraș situat pe Vistula, în Prusia occidentală, chemându-mă și pe mine în anul 1810. Aci primii cele dintâi învățături, iar la vârsta de 12 ani, mă întorsei la Bayreuth, unde frecventai gimnaziul, destul de înfloritor, al acestui oraș. Acolo fui aproape 7 ani sub disciplina unor profesori docti, printre cari citez ca o amintire pioasă și recunoscătoare pe: Pausch, Kieffer, Neubig, Kloeter, Held și Gabler, cari meritară toată gratitudinea mea pentru știința lor de cele omenesti și pentru bunăvoința cu care mi-o predară. Îndemnat de povețele lor, studiai între anii 1826—1828 Filologia și Teologia la Academia din Berlin, unde urmai lecțiile lui Boeckh, Hegel, K. Ritter, H. Ritter, și Schleiermacher. Frecventai în urmă timp de un semestru cursurile lui Rapp și von Winer Erlagen, pe urmă părăsii Universitatea, pentru a face în Germania o călătorie, căreia îi consacrai un an aproape. Afaceri familiare mă obligară atunci să-mi petrec un an la Kulm și un altul la Koenigsberg; dacă-mi fu peste putință ca să-mi urmez studiile într-o Academie, nu neglijai totuși studiul literelor și mă dădui cu totul, științelor filosofice și filologice. În anul 1833, mă reîntorsei la Berlin spre a-mi relua studiile, când fui atins de o boală ce mă ținu timp de un semestru departe de lecții. După însănătoșire, urmai cursurile lui Boeck, Lachmann și Michelet, hotărându-mă să mă supun examenului pro facultati docendi.

Cu vâlva produsă de apariția operei sale capitale, *Unicul și proprietatea sa*, numele lui Stirner rămâne pentru scurt timp la ordinea zilei, ca de atunci încolo, viața să i se scurgă aproape necunoscută de contemporanii săi. Astăzi, putem spune că ne este în bună parte cunoscută, datorită cercetărilor minuțioase ale poetului englez J. Mackay, care și publică în 1898 la Berlin, rezultatele cercetărilor sale de peste 10 ani, precum și întreaga operă a lui Stirner sub titlul de *Max Stirner, viața și opera sa*. Astfel cunoaștem că Stirner care urmărise încă de la început să capete un post de profesor la unul din liceele statului și nu reușise, fusese silit să predea vreme de câțiva ani lecții la un pensionat particular de fete, pe care îl părăsi în ajunul apariției *Unicului*, ca să poată fi astfel și mai liber.

Cu câțiva ani mai înainte de apariția operei sale capitale, se însurase cu Maria Daehnhardt, pe care o întâlnise la *Liberi*. Nădejdea c-ar putea trăi numai după urma penei sale, i se spulberă curând și atunci cu banii aduși ca zestre de soția sa, se hotărî să deschidă o lăptărie.

Treburile mergeau prost de tot, așa că în curând capitalul vârat în întreprindere fu pierdut, iar într-o bună zi dânda îl părăsi spre a se stabili la Londra, de unde se îndreptă spre Australia. După câțiva ani se întoarse calică și pe jumătate idiotică, nepăstrând din viața-i trecută, după cum singură spunea celor ce o vizitau, decât o mare amărăciune. De aci înainte începu pentru Stirner viața cea mai ticăloasă. Încercă rând pe rând toate meseriile, îndură toate nevoile. Așa în 1852 ajunge comisionar, iar din pricina datoriilor e întemnițat în două rânduri: întâi în 1852, apoi în 1853. În sfârșit, în 1856, în vârstă numai de 49 ani, moare intoxicat de înțepătura unei muște otrăvite. Br. Bauer și L. Buhl vechii lui prieteni de asemeni căzuți în mizerie, l-au întovărășit la groapă. Astăzi, datorită tot lui J. Mackay, se înalță pe mormântul lui o lespede de granit, pe care stă scris: „Max Stirner“, iar pe fațada casei în care a murit, următoarea inscripție:

În această casă și-a trăit ultimile zile Max Stirner (doctor C. Schmidt 1806-1856 autorul nemuritoareii cărți, *Unicul și proprietatea sa*).

De la Stirner nu ne-a rămas niciun portret. Fr. Engels, la vreo 40 de ani de la moartea sa, după cerința lui Mackay a încercat să-l reconstitue din memorie. Pentru caracterizarea lui Stirner, găsim destul de nimerit să reproducem un cântec satiric datând din 1842 și găsit în timpul din urmă, în care Stirner ni-e înfățișat în termenii următor:

Uitați-vă la Stirner, acest sânguitor spărgător de cadre; deocamdată bea bere, dar nu vă temeți, în curând are să bea sânge; ceilalți strigă cât pot: jos regii! iar Stirner îi completează: și legile jos!

Dacă i-am cunoscut viața, e rândul să-i schițăm și opera. În literatură Stirner a debutat ca colaborator al vestiei *Gazete de Rin* a lui Karl Marx. Între 1842-44 apar în *Rheinische Zeitung* a lui Marx și în *Berliner Monatsschrift* a lui Ruhl următoarele trei articole: 1. „Principiul fals al educației noastre sau Umanism și Realism“ în aprilie 1852. 2. „Arta și Religia“ în iunie același an. 3. „Despre iubire în stat“ în 1844, aceasta din urmă o simplă schiță a unei lucrări mult mai considerabile, pe care cenzura însă o suprimase. Mai trebuie amintite cele două articole polemici: „Recensenten Stirners“, în 1845, și „Die philosophischen Reactionare“ în 1847, constituind singurile răspunsuri la criticile ridicate de *Unic*.

Alături de aceste articole de filosofie, mai sunt de amintit și cele două articole literare „Asupra schițelor Koenigsbergiene de Rosenkranz“ apărut în 1842, și asupra „Misterelor Parisului de E. Sue“, 1848. Aceste lucrări preliminare sunt o introducere naturală, o pregătire spre perspectiva ce trebuia s-o deschidă *Unicul*. În 1844 apăru la editorul Otto Wiegand din Leipzig *Unicul și proprietatea sa*. Scandal mare în public, și adevărată înmărmurire a celor cari îl crezuseră până atunci cu totul al lor. Cartea e oprită imediat de cenzură, pentru ca după câteva zile să fie din nou pusă în vânzare, deoarece cenzura o socotise „ca prea absurdă spre a putea fi periculoasă“. Editorul Wiegand, unul din cei mai credincioși prieteni ai lui Stirner, spre a-i veni în ajutor, îi încredință câteva traduceri; astfel publică în nemțește în 1846-1847 *Dicționarul de Economie Politică* a lui B. Say și *Cercetări asupra bogățiilor națiunilor* de Smith. În *Unic* Stirner și-a revărsat întreg sufletul. *Unicul* aproape l-a epuizat, putem spune, deoarece, după această lucrare, nu mai produce ceva original. Pentru cei ce-au avut prilejul să răsfoiască cartea aceasta, Stirner le-a apărut sau ca un monstru, sau ca un nebun furios stăpânit de o idee fixă. Paginile *Unicului* închid într-insele zgomotul unui lanț întreg de prăbușiri; tot ceea ce-a legănat omenirea din copilăria ei, religie, morală, justiție, stat, umanitate, sunt năruite din temelie.

Asupra dialecticii lui Stirner, mai toți au fost de acord, căci mai toți i-au găsit cusururi; unul bună oară, socoate toată metoda stirneriană, simplism metafizic. Trebuie să ne înțelegem de la început: *Unicul* reprezintă un dezavantaj capital. Materialul deși frământat, n-a fost deloc ordonat. Stirner n-a încercat, s-au n-a putut să-l sistematizeze.

Împărțirile pe capitole, nu înlesnesc sistematizarea. *Unicul* îți lasă impresia că Stirner utiliza chiar în timpul plămădirii, tot ceea ce căzându-i sub mână, putea să-i fie de folos; așa sunt numerile proaspete din *Vossische Zeitung* de pildă.

Din lipsa unui schelet bine legat, rezumarea *Unicului* e cât se poate de anevoioasă. Profesorul Basch, în *Individualismul anarhist* spune:

Dacă nu e greu să stăpânești cugetarea lui Stirner, e aproape imposibil să-l urmezi. Nimic mai descurajator decât primul contact cu această operă stranie. Stirner nu se îndură să ne dea deslușiri asupra arhitecturii edificiului său, nici să ne furnizeze cel mai slab fir conducător.

Pentru a nu ne prea îndepărta de calea și de mijloacele întrebuințate de Stirner, vom încerca o rezumare chiar după împărțirile stabilite de dânsul. Drumul acesta, dacă prezintă unele dezavantaje, în schimb prezintă și reale avantaje.

***

Între fazele vieții individuale, și între fazele istoriei omenirii, un observator atent, poate întâlni puncte de asemănare. A învinge sau a fi învins, a fi stăpân sau sclav, iată singurele alternative de la început și până la sfârșit. În copilărie suntem realiști, adică încurcați de lucrurile lumii aceștia; copilăria se trece fără să ne zbatem împotriva rațiunii, de aceea nu se obține nimic de la noi pe calea convingerii; surzi față de sfaturile cele bune, cât și față de mulțimea de argumente, reacționăm dimpotrivă cu vivacitate, la mângâieri și la pedepse. Tocmai mai târziu începe aspra luptă împotriva rațiunii, și odată cu dânsa, o eră nouă. La această treaptă de dezvoltare a spiritului, începem să zărim că până aci am tot privit lumea fără a o vedea, că încă n-am contemplat o adică, cu ochii spiritului. Astfel se face ruptura, și odată făcută, începe stăpânirea spiritului cu întregu-i cortegiu de creațiuni. De la început suntem aserviți cugetărilor noastre, și ele sunt acelea care înlocuiesc poruncile părintești și ne guvernează viața. Se naște întrebarea: oare cât eram copii, nu cugetam de loc? Da, cugetam, dar cugetările noastre nu erau atunci abstracte, nu erau cugetări logice. Puteam gândi bunăoară: D-zeu e acela care a creat lumea ce-o vedem, dar cugetarea noastră nu mergea până acolo, ca să scruteze însăși adâncimile Divinității; puteam spune: aceasta e adevărat, acesta e adevărul, fără să ne gândim însăși la adevărul în sine. Omul matur diferă de tânăr prin aceea, că dânsul ia lumea așa cum e, fără pretenția de a o modela după idealul său; în el se întărește părerea că trebuie să acționeze în contra lumii urmărind interesul, iar nu idealul. Omul matur, față de cel tânăr e mai aspru, mai egoist; e oare prin aceasta mai rău? Nicidecum, răspunde Stirner, el a devenit acum mai pozitiv, mai practic, creând dintr-însul, unicul centru. Și acum să vedem și drumul parcurs de omenire. Cei vechi scoteau lumea ca o realitate, și tot căutând adevărata bucurie, bucuria de-a trăi, au ajuns la concluzia că lumea aceasta trebuie supusă. Au cugetat și cei vechi, au cugetat despre lucruri, au cugetat despre zei, dar ceea ce nu cunoșteau ei, era cugetarea, cugetarea în sine. Tot încercând însă de-a găsi un mijloc prin care să se poată eschiva de încătușarea lumii aceștia, din cel din urmă suspin al lor, se născu D-zeu, învingătorul lumii. Și dacă pentru cei vechi lumea era o realitate, pentru cei moderni însă, e o simplă aparență. Pentru spiritul care a putut să se descătușeze de lume, nu mai rămâne decât spirit și spiritual. Cugetarea celor vechi năzuind să cunoască lumea, a depășit-o; cei moderni în decurs de secole, n-au căutat să mai pătrundă lumea, ci să pătrundă dincolo de D-zeu, pe care l-a moștenit de la cei vechi, dincolo de D-zeu care e spirit, dincolo deci de tot ceea ce-i spiritual. Să ne oprim puțin la spirit. Spiritul e creatorul unei lumi spirituale, și întocmai după cum nebunul trăiește în lumea-i de visuri, extravagantul în lumea-i fantastică, tot așa și spiritul își crează fantomele lui. Spiritul spune Stirner, nu există decât dacă crează spiritualul, și existența lui rezultă numai din unirea cu spiritualul, creațiunea sa.

Esența acestei lumi, e pentru cel ce-i scrutează adâncimile, vanitatea. Cel care-i cu adevărat religios, nu se ocupă de aparența înșelătoare, ci caută esența, și când ține esența, ține și adevărul. Și astfel mania religioasă stăpânește lumea, și cu timpul, morala, înrudită firește cu religiunea la început, prin entitățile sale, îi ia pe față locul. Ar veni acum rândul „adevăraților liberați”, ca reprezentanți ai celui

de-al treilea moment din evoluția cugetării omenești. Dacă ne oprim ceva mai mult asupra lor, e numai pentru motivul, spune Stirner, că ei reprezintă prezentul, și prezentul merită să ne oprească atenția.

Liberalismul politic

În secolul al XVIII-lea, fiind năruită puterea absolută, părinții noștrii, dorind să fie socotiți ca „oameni“, se uniră; rezultatul asocierii lor, fu Statul. Creându-se statul modern, se creează de fapt un D-zeu terestru, un D-zeu care trebuia servit. Statul devine adevărata persoană, în fața căreia se șterge individualitatea noastră; nu eu trăiesc în el, ci el trăiește în mine. Burghezimea a împlinit în sfârșit visul atâtor secole, căci în definitiv, revoluția a substituit monarhiei temperate, veritabilă monarhie absolută. Castocrația, prin care Stirner înțelege sistemul de regi anterior revoluției, nu subordona pe individ decât la mici monarhii (corporație, nobleță, cler, comună etc.) După revoluție însă, ce devine individul? Un protestant politic, de la început chiar în relație imediată cu D-zeu, adică cu Statul, și dacă căutăm să vedem la ce se reduc trâmbițatele libertăți: libertatea individuală, libertatea presei etc., vedem că libertatea individuală înseamnă independența față de persoane, căci în Stat, toți sunt oameni liberi, deoarece, ceea ce-i strivește se numește Stat, Lege, și nici decum X ori Y. Libertatea presei, e altă iluzie. Se poate tipări firește, dar numai ce-i legal, încolo, delictе și iarăși delictе de presă.

Liberalismul social

În societatea burgheză, ni se înfățișează contrastul că cei puțini posed, iar cei mulți, cei cari muncesc, sunt lipsiți în bună parte de mijloacele de trai.

Acestei stări anormale, socialiștii i-au găsit, spun ei, remediul. Să facem din toți calici, căci dacă nici unul nu va avea, în schimb toți vor avea. Toți înseamnă societatea, și dacă liberalismul politic conchide că nimeni nu mai are dreptul să comande, apoi socialiștii conchid că nimeni numai are dreptul să posedă; dacă pentru unii Statul singur comandă, pentru ceilalți, societatea singură posedă. Aceasta este cea de-a doua tentativă de furt făcută personalității mele, în folosul umanității. Dacă suntem egali, apoi aceasta se datorește numai faptului că muncim.

Esențialul e că nu mai suntem acum pentru Stat, ci suntem unii pentru alții; astfel tu muncești ca să mă îmbraci, eu să te distrez, tu să mă instruiști, ș.a.m.d.

Munca ne face demnitatea, ea creează egalitatea noastră. (Înțeleg prin muncă, numai munca de folos general.)

Burghezimea lăsa producția liberă, comunismul te forțează la producție, neadmițând decât producători.

Nu e suficient că profesiunile îți sunt deschise, ci trebuie acum să practici negreșit una. Astfel muncitorul se supune supremației unei societăți de muncitori, după cum burghezimea admite fără obiecție, concurența. Societatea de care atărnăm cu totul, e un nou stăpân, o nouă fantomă, care ne impune la rândul-i, tot felul de servicii și datorii.

Liberalismul umanitar

Burghezimea nefăcând omul liber decât prin naștere, l-a lăsat pentru restul vieții să se zbată în ghearele neumanului, a egoismului. Dupe cum cetățeanul întrebuițează statul, tot așa și muncitorul va întrebuița societatea, pentru un scop egoist. Umanitaristul strigă socialistului: Îmbrățișează un interes pur omenesc, dacă vrei să-ți fiu tovarăș. În societatea omenească, pe care ne-o promite umanismul, nu e loc pentru ceea ce în mine și în tine e particular, și ca atare, nimic nu poate fi luat în seamă, dacă poartă pecetea de afacere privată. Cetățean și muncitor, nu sunt încă sinonimi cu „Om“. Omul e spirit, și de aceea toate puterile străine lui trebuie distruse. Astfel epoca modernă sfârșește prin a se reîntoarce la punctul-i de plecare, făcând din nou din libertatea spirituală, scopul ei. Așa dacă ne-am întoarce bunăoară iarăși la muncă, dânsa oricum, nu poate face din tine un „om“; munca trebuie să-ți fie comandată de umanitate, să fie profitabilă evoluției ei istorice, mai pe scurt, să fie pur omenească.

Aceasta presupune două lucruri: 1) să fie folositoare omenirii 2) să fie fapta unui „om“. Cea de-a doua condiție presupune că lucrătorul cunoaște scopul omenesc al lucrării sale, și cunoștința îl face să-și dea

socoteală că e „om“. Pentru a ajunge scopul, umanitarismul cere întotdeauna ca nimic să nu-i rămâne spiritului neobservat, necontrolat.

Individualitatea

Să căutăm să determinăm în ce constă libertatea, din ce-i alcătuită individualitatea, și care li-i raportul. A fi liber de un lucru oarecare, înseamnă a fi scutit de el. O libertate absolută nu poate fi concepută, căci dacă poți fi scutit de multe lucruri, nu poți fi însă scutit de tot. Și spune Stirner: să nu sperați că ar fi posibil să atingeți libertatea față de tot, libertatea totală. Încetați deci de a urmări o fantomă, și încercați-vă eforturile pentru un scop mai bun decât inaccesibilul. O libertate odată cucerită, o alta determinată îi ia locul, căci de îndată ce-am posedat drumul de fier, nu s-a născut oare în noi dorința să spintecăm aerul?

Dar atunci, o lipsă totală de libertate ar fi posibilă? Ca sclav bunăoară, n-am libertatea exterioară, sunt supus capriciilor fără număr ale stăpânului meu, totuși rămân, sunt al meu, și de-mi taie un picior, atunci nu mai are piciorul meu, căci piciorul tăiat, nu mai e piciorul meu, după cum un câine mort, nu e tot una cu un câine viu. Libertatea pot s-o cuceresc (prin putere, prin înșelăciune etc.), după cum poate să-mi fie și dată; cel căruia i s-a acordat libertatea, e un sclav liberat, un câine care-și târâie un capăt de lanț, e un serv înveșmântat ca omul liber, e ca și măgarul îmbrăcat în pielea de leu. Dar atunci, ce cere Stirner, care-i libertatea pe care o dorește el? Libertatea mea spune el, nu devine completă decât dacă e puterea mea, numai prin aceasta din urmă încetez de a fi numai liber, pentru a deveni individ și posesor. Vom lupta să ne liberăm, adică eu, tu, noi, de tot ceea ce ni-i străin, dar atunci întrebare legitimă: ce suntem oare fiecare, ce ne formează individualitatea, la ce se reduce eul nostru, ca să putem și ce e străin de noi. Un abis unde clocotește fără regulă și fără lege, instinctele, poftele, pasiunile, un haos fără lumină și fără stea; așa ni se înfățișează eul! Fiecare la rândul său să devină un Eu atotputernic, fiecare să caute deci numai ceea ce lui, autonom și autocrat, îi este folositor.

Individul

Ultima verigă a liberalismului, ca să nu ne mai oprim la cele anterioare, caută să vadă în fiecare din noi pe „om“, adevărata noastră esență, neglijând pe individ în carne și în oase, neținând seamă că eu sunt Petru, iar tu ești Pavel. El nu vede în tine pe individ, ci ceea ce e general, comun, speța, spiritul. Dar dacă suntem oameni, apoi această calitate nu e decât cea mai puțină din noi, și n-are însemnătate decât ca una din proprietățile noastre, ca contribuind la formarea individualității noastre, după cum tot așa, evreu și creștin, francez și berlinez, constituie tot una din calitățile noastre. Și în ce privește spiritul, pot socoti bunăoară printre atributele mele un spirit creștin, un spirit loial etc. Așa zisa religie a umanității, nu e în definitiv decât cea din urmă metamorfoză a religiei creștine. Liberalismul îl socot ca o religie, pentru că mă separă de esența mea, și așează deasupra-mi „omul“, după cum fiecă religie face să planeze D-zeu, sau Idolul său. Binele societății umane (a statului), nu mă interesează pe mine, egoistul; nu mă devotez acestei societăți, pentru că nu fac decât s-o întrebuițez și spre a o putea folosi în întregime, o transform în proprietatea mea, adică o năruie și clădesc în locu-i, asociația de egoiști. Față de mine, individ, e evident că există puteri cu mult mai superioare, dar poziția pe care o iau eu, individ conștient, față de aceste puteri, e o atitudine dușmănoasă, o atitudine cu totul diferită de cea de umilire, pe care ne învață s-o luăm religia.

***

Deoarece, în studiul „Anarhismul ortodox“ care va apărea în curând, se va vedea toată însemnătatea *Unicului*, și pentru ca cercetarea de față să nu ia prea mari proporții, vom întrerupe expunerea mai larg a sistemului stirnerian, rezumând în câteva rânduri ultimele capitole din *Unic*; ne vom strădui însă, să arătăm împrejurările în care lucrarea capitală a lui Stirner a luat ființă, și să dăm totodată o interpretare cât mai justă, *Unicului*.

*

Veac după veac, omul s-a lăsat stăpânit de fel de fel de fantome. În loc să-și caute fericirea în propriul său egoism, în eul său, în loc să rupă cătușele pasivității și să sgâlțâie din temelie aceste abstracțiuni, el și-a închinat rând pe rând eul fantomelor, entităților de tot soiul. Întreaga istorie a omenirii, e în ultima analiză, o schimbare regulată de stăpâni: D-zeu, simț și conștiință morală, stat, societate, umanitate, adică iluzii și iarăși iluzii roboitoare. Individul în carne și-n oase, eul real în toată nuditatea lui, n-a fost ținut în seamă; i s-au născocit vocații, i s-au impus norme generale și superioare de cizelare. Cucerirea prin spirit a naturii și a omului, iată într-un cuvânt, ceea ce constituie adevărata istorie a omenirii.

Și acum, ca să ne putem da seama ce-a adus Stirner, ce constituie originalitatea perspectivei introduse de dânsul, se impune o reconstituire (în trăsături largi) a mediului intelectual german de la sfârșitul primei jumătăți a sec. al XIX-lea. În epoca aceasta, în întreaga Germanie, cugetarea hegeliană stăpânea; totuși, împotriva maestrului, rând pe rând, prind să se ridice tiraliorii Germaniei noi: Heine, Börne, Laube, cari opun conceptului abstract, realitățile cele mai palpabile. David Strauss argumentează că evangheliile trebuie socotite ca țesături de mituri. Ludwig Feuerbach merge și mai departe: „Esența omului e ființa supremă a omului; Religia numește această ființă supremă D-zeu...“. Bruno Bauer, întemeietorul așa zisei critice suverane, în *Trompetele judecării cele din urmă, asupra lui Hegel ateu și anti-christ*, denunță cu citații minunate alose, antagonismul între filosofia religioasă a lui Hegel, și între creștinism. Critica absolută trebuie înțeleasă ca critică în sine; în realitate, nu există principii absolute, nici adevăruri definitive; nu sunt decât adevărurile, creațiuni efemere ale spiritului omenesc, care se succed și se înlocuiesc unele pe altele, neîncetat.

Edgar Bruno, ajunge la concluzia, că orice stat, unde religia constituie o adevărată forță socială, este condamnat. Cum însă, nu există stat unde să nu se petreacă lucrul acesta, concluzia logică e că „Statul“ se va nărui. Alături de aceștia, cari mușcau din Majestatea sistemului hegelian, nu trebuie uitat Schopenhauer, deși punctul de vedere schopenhauerian, n-a prea fost luat în seamă, de către contemporanii săi. După Schopenhauer, nucleul, esența conștiinței noastre, e voința, care la rândul-i, nu e decât un instinct orb, dorință inconștientă, ce tresare și pulsează în toate ființele. Se desprinde clar, cum că toate săgețile celor citați se îndreaptă împotriva concluziilor lui Hegel, și cum pe de altă parte, vederile lui Stirner sunt cu totul opuse celor ale lui Hegel, ar fi de folos nici vorbă, să cunoaștem în câteva cuvinte măcar, miezul sistemului hegelian. Vom căuta să atingem mai ales punctul ce ne interesează, pentru ca astfel, să putem vedea și mai limpede, ceea ce opune Stirner.

Ca punct de plecare al acestei filozofii, e Substanța, ce mai e denumită Ființa, Absolutul, sau D-zeu, care e în același timp subiect, adică care se manifestă, se realizează și se dezvoltă. Această substanță subiect, e spiritul, care tot dezvoltându-se după legile necesității imanente, creează prin și în această dezvoltare, întreaga realitate. Această realitate nu e decât o manifestare, un simplu „moment“ al spiritului, cu alt cuvânt, al rațiunii; și de aceea, tot ceea ce există, e rațional, și tot ce-i rațional, există. Dezvoltarea spiritului se urmează astfel: mai întâi spiritul se pune singur, e domnia cugetării pure, e sfera logicii; pe urmă se opune sieși, e domnia naturii; în fine, spiritul revine la el însuși, e domnia umanității. Care e raportul între individ și între măreția spiritului universal? Trebuie să fie același raport, ca între strop și ocean, după cum plastic îl determină profesorul Basch. Se poate el, stropul, opune puterii talazurilor din care s-a desprins? Nu, și de aceea e cu mult mai nimerit, să dispară în măreția talazurilor, și să se lase a fi purtat de ele. După această schițare, vine în sfârșit rândul să lămurim care e înțelesul, adevăratul înțeles al *Unicului*. Interpretările, cunoscute de noi, afară doar de una sau două și acestea până la un punct numai, nu ni-l arată cu întreaga-i înfățișare, așa cum se desprinde din paginile *Unicului*. În pasagile ce tind să determine înțelesul *Unicului*, se simte cum uneori, Stirner, împins de impetuoșitatea atacului, alunecă fără voie prea departe, și cum alteori, reculegându-se parcă, încearcă cu mai mult sau mai puțin succes, să caracterizeze pe singurul, pe adevăratul său *Unic!*

În opera lui Stirner, e în definitiv vorba de două exemplare de unici: deoparte o fantomă, plâsmuită pe de-antregul; de altă parte, o realitate. Vom culege câteva pasagii, cari să ne dovedească atât existența celor două exemplare de unici, cât și ceea ce înțelegea însuși Stirner prin Unic, și ca atare, ceea ce trebuie și noi la rândul-ne, să înțelegem. Așa la pag. 166 întâlnim: „Eu mă țin drept unic; oi fi având oarecare

analogie cu ceilalți, dar aceasta n-are importanță, decât pentru comparație și reflexiune; în fapt sunt incomparabil, unic“. La pag. 248-249:

Într-atât numai ca evreu și creștin, nu sunteți încă radical opuși, nu sunteți în dezacord decât în privința Religiei. Inamici din punct de vedere al Religiei, sunteți pentru rest buni prieteni și ca amici, de ex. egali. Cu toate acestea, și acest rest diferă cu totul și numai când vă veți cunoaște în fond, când fiecare din noi își va afirma unicitatea din tălpi și până-n creștet, atunci numai antiteza va fi rezolvată, căci una și mai puternică îi va lua locul.

Slăbiciunea noastră nu e de-a fi opuși unii altora, ci de a nu fi radical opuși, adică de a nu fi totalmente distincți. Cea din urmă opoziție și cea mai radicală, cea de la unic la unic, e în fond cu mult mai îndepărtată de ceea ce se înțelege prin opoziție, fără ca pentru aceasta, să cădem în unitate și identitate.

Ca unic n-ai nimic comun cu celelalte persoane, și ca atare, nimic de conciliant sau de ostil ; opoziția se rezolvă într-o separație, într o unicitate radicală.

În altă parte: „Dar dacă unul are ceva în plus decât celălalt, e el însuși, e unicitatea sa; prin aceasta numai, fiecare rămâne cu totul excepțional, exclusiv.”

Dacă ar fi să primim această entitate ca adevăratul Unic a lui Stirner, cum s-ar putea explica atunci, la un cugetător de talia lui, cortegiul nesfârșit de contradicții ce se ridică din cuprinsul volumului? Cum poate vorbi Stirner de nevoi comune a acestor exemplare unice, a acestor exemplare, cari deși trăind în același mediu, au reușit totuși să sfarme orice umbră de determinism? Cum poate vorbi bunăoară de nevoia comună de-a mânca, cum poate formula indirect legi ca aceasta: „Tendința lor e de a căuta plăcerea, și a evita durerea“; cum poate fi posibilă comunicația între dânsii, și mai ales închegarea de asociații? Care e rostul unui pasaj de felul acestuia? „Numai în asociație unicitatea noastră poate să se afirme, pentru că asociația nu vă posedă, ci voi o posedați și vă serviți de dânsa.“ Atunci, ce-o fi vrând oare să înțeleagă Stirner, prin *Unic*? Unicul înseamnă pentru el, în primul rând, individul conștient, care a înțeles că trebuie să se socoate unic, să nu se mai scindeze, să se considere singurul centru al tuturor acțiunilor sale, iar pe puterile superioare, să le considere ca pe puteri străine, înălțate în detrimentul eului său.

În al doilea rând, greșit întrebuintat e drept, un observator atent, întâlnește adesea termenul „particular“, ori „particularitate“, care înseamnă că între indivizi, cum avem de-a face cu complexități de un grad ridicat, există fără îndoială coloraturi deosebite. În prefața spune Stirner

Ce cauză n-am oare de apărut? înainte de toate, cauza mea e cauza cea bună, e cauza lui D-zeu, a Adevărului, a Libertății, a Umanității, a Justiției, pe urmă cea a Prințului meu, a Poporului meu, a Patriei mele, în urmă pe cea a Spiritului, și o mie altele încă.

D-zeu nu se neliniștește decât de sine. D-zeu nu se ocupă decât de el, nu se gândește decât la el, nu se are decât pe sine în vedere; nenorocire celui ce-i contrazice planurile! El nu servește nimic superior, el nu caută decât să se satisfacă. Cauza pe care o apără, e pur egoistă. Iar mai jos:

D-zeu și umanitate, nu și-au bazat cauza lor pe nimic altceva decât pe ei înșiși. Eu voi sprijini cauza mea pe mine, tot așa de bine ca și D-zeu; eu sunt negațiunea întregului rest; eu sunt pentru mine totul; eu sunt „Unic“.

Departa de mine orice cauză care nu e exclusivă a mea.

Și ca încheiere : „Nimic nu e pentru mine deasupra mea.“ Un pasaj și mai limpede „Fiind unic, nu știu nimic din dualitatea unui Eu postulant și a unui Eu postulat, adică a unui Eu imperfect, și a unui Eu perfect.“ Și în sfârșit, la pag. 443:

S-a crezut întotdeauna că trebuie să-mi dau o destinație exterioară mie, și așa s'a ajuns să mă îndemne ca să fiu uman, ca să acționez uman, pentru că eu sunt egal cu Om. E aci cercul magic creștin. Eul lui Fichte, e de asemenea o ființă exterioară și străină Mie, căci acest eu, este fiecare, și singur are drepturi în felul că el este eul și nu Eu. Dar eu nu sunt eu alături de un alt eu; eu sunt singurul Eu, căci eu sunt „unic“. Și nevoile mele, totul în mine e unic. Prin simplul fapt că Eu sunt acest Eu unic, îmi fac din toate proprietatea mea, mă pun pe lucru și mă dezvolt.

Nu ca om mă dezvolt și nu pe om îl dezvolt ; sunt Eu care mă dezvolt. *Acesta este sensul unicului* - încheie Stirner.

Pentru cea de-a doua afirmație, afară de exemplele amintite vom mai cita la întâmplare. La capitolul „Liberalismul umanitar” spune: „În societatea omenească, pe care ne-o promite umanitarul, nu e loc pentru ceea ce în tine și în mine, e particular.” Când atinge Creștinismul, face și următoarea constatare. Astfel disprețuiește profund, tot ceea ce e propriu, particular individului. Iar la pag. 248: „Nu e nedreptate de a te încorda împotriva mea și de a-ți afirma particularitatea, individualitatea ta; n-ai nici a ceda, nici a te nega.” Și în sfârșit... „Să încetăm de a spera la o comunitate, să avem în vedere particularitatea.”

Și acum, în fața pasajelor de felul acestora: „Adresați-vă vouă înșivă, decât zeilor și idolilor voștri; descoperiți în voi ceea ce e ascuns, scoateți la lumină și revelați-vă.” Sau în altă parte: „Învățați-vă să vă cunoașteți ceea ce sunteți real, și părăsiți sforțările hipocrite, mania voastră smintită de-a fi altceva decât ceea ce sunteți”. Mai rămâne de lămurit ce admite Stirner, că alcătuiește Eul, adevăratul nostru Eu. E vremea să amintim și de precizările psihologice, pe cari le face Stirner în această privință. „E în întreaga-mi natură, adică în mine însumi, scrisă legea mea”, spune el într-un loc și într-adevăr Stirner amintește mereu că tendința necurmată e de a evita durerea și de-a căuta plăcerea. „Eu vreau să mă desfățez, pentru aceasta trebuie să-mi fie lumea proprietatea mea.” „Relațiile mele cu lumea, constă în aceea că eu mă bucur de dânsa, și o întrebuițez la bucuria mea”, spune el într-altă parte.

Vom cita numai două pasagii, spre a arăta ce înțelege Stirner, că alcătuiește eul fiecărui dintre noi; un pasaj din cuprinsul *Unicului*, iar celălalt pasaj dintr-un răspuns dat de dânsul criticilor făcute *Unicului* de către Feuerbach, Hess și Kuno Fischer.

1) „Ce sunt eu? Un abis, unde zbârnice fără regulă și fără lege, instinctele, poftele, dorințele, pasiunile, un haos fără lumină și fără stea” și

2) „Eul pe care tu îl cugeți, nu e decât un agregat de predicate și numai astfel poți să-l concepi, adică să-l definești și să-l distingi de celelalte concepte vecine. Dar tu nu ești posibil de definit, tu nu ești un concept, căci tu n-ai niciun conținut logic, și ești tu în neputință de exprimat, și de cugetat, de care vorbesc. Unicul nu face decât să te distingă cum te distinge numele ce ți l-au dat la botez, fără să spună ceea ce ești; a zice că ești unic, revine a spune că ești tu; unicul nu e un concept, o noțiune, căci n-are niciun conținut logic, tu ești conținutul său, tu, acest „care“ sau „el“ al frazei. În realitate, unicul ești tu, tu, împotriva căruia vine să se sfarme regatul cugetărilor; în acest regat al cugetării, unicul nu e decât o frază goală, adică nici o frază, dar această frază, e piatra sub care va fi pecetluit mormântul lumii noastre de fraze, al acestei lumi, la începutul căreia era cuvântul.”

Pentru Stirner sentimentul și voința prezintă o importanță covârșitoare, iar în ceea ce privește cugetarea, cugetarea împotriva căreia s-a ridicat el între atâtea rânduri și cu atâta vehemență, și pe dânsa a determinat-o.

„E pozitiv că eu nu pot să cuget dacă n-aș fi o ființă sensibilă” și în altă parte: „Numai -n timpul somnului ești fără cugetare și fără cuvânt; tu ești în cele mai profunde meditații și tocmai atunci ești mai mult. Și numai prin această lipsă de cugetare, tu ești al tău.” Iar acestui eu, țesut din „carne și spirt” cum spune însuși, îi cere să se satisfacă în întregime, să nu fie robul unei părți în detrimentul celeilalte. „Eu nu sunt într-adevăr al meu, decât dacă sunt supus, propriei mele puteri.”

Biblioteca Anarhistă

Ion Dongorozi
Stirner și „Unicul”
1923-24

Năzuința, nr. 5 (01.11.1923), nr. 6-7 (01.12.1923), nr. 8 (01.02.1924)
Textul de față este compus din trei articole, diferențiate între ele prin trei asteriscuri (***)

ro.theanarchistlibrary.org